

Aslaug Aalbu:

En dag på sætra

Benkyr – små knokler etter slakting – var mye brukt som leker i eldre tid, før plasten og kjøpelekene kom. (Foto: Kjersti Groven.)

Aslaug Aalbu (f. 1924) forteller her om hvordan en ganske vanlig dag på sætra kunne arte seg, i 1950-åra. Sammen med sin mann Embret drev hun garden Ustesto Ålbu, som har sæter ved Rensbekken i Gjevilvassdalen.

Vekkerklokka ringer. Den er bare litt over seks, så det er fristende å snu seg rundt og sove videre, men dagens gjøremål venter. En rå, litt sval luft møter meg når jeg kommer ut på trappa. Hele dalen er full av tykk skodde. Vil den stige til værs, eller vil den legge seg ned og brenne opp, så vi får en finværsdag? Jeg ser bortover vangen. Der ligger det tett i tett med små lysegrå flekker. Det er edderkoppnett med duggdråper i. Disse krypene er ypperlige værprofeter. Blir det regn, er det ikke umaken verd å lage nett, for det blir ødelagt av regnet, men når de vet at det blir en finværsdag, ja, da setter de i gang. I

morgentimene blir det ene nettet etter det andre vevd i graset. Det må være en mengde små edderkopper.

Ved kjelleren henter jeg melkebøtte, spann og melkesil. Silen er som en stor trakt som melken siles gjennom ned i spannet. I bunnen av trakten ligger en fin sil av tynne metalltråder, oppå den en vattplate og oppå der igjen en metallplate med små huller, og dette holdes på plass med en klemme.

Inne i fjøset er det lunt. Det første som må gjøres er å få unna møkka i møkkrenna. Bare midt på fjøset er det møkkjeller under. Der er det to luker på hver side av gulvet, så møkka må skyves dit fra hver ende av fjøset. Med vann og klut blir jur og spener vasket. Kan det finnes noe fredeligere og mer avslappende enn å sette seg inntil ei ku, godsnakke med den og hvile hodet mot svangen mens melka skummer i bøtta.

Først kyrne kommer ut om våren kan det hende de blir såre på spenene. Da kan de

sparke bøtta langt, eller de kan sette foten oppi bøtta, og da blir det et strev å få den opp igjen. Så er det å tømme ut melka, vaske bøtta og prøve på nytt.

Melkespanna bæres inn i kjelleren der melka skal separeres, men først må jeg slippe ut dyra. De står litt og værer mot skodda før de rusler i vei oppover gjelan. Nå er Snydda og fremste toppen av Midtikammen kommet opp av skodda, og fra den ene bredden av vatnet til den andre går en bue, som en regnbue, men uten farger. Dette synet av de to toppene med sol på og den sølvgrå buen i tåkehavet glemmer jeg aldri. Ser det for meg den dag i dag.

Separeringen er unnagjort. Fløten i en stor krukke skal syrnes til rømme. Skummamelka tømmes i en trestamp i fjøset. Den surner og brukes til grisen, kalvene og noen av kyrne – ikke alle kyrne vil ha av den sure melka.

Jeg henter vann i bekken og flir i fjøset. Så bærer jeg vann og fyller i storgryta i kokkuset. I dag skal det kinnes smør, og da trenger en mye vann. Jeg fyrer opp under gryta.

Ungene er kommet opp, og vi skal ha frokost. Vi tar rømme på hvert vårt kaffefat og brødskiver skåret i biter som vi med gaffelen stikker i rømmen. Attåt drikker vi melk fra et spann som har stått til avkjøling i bekken. God og kraftig frokost.

Ungene drar ut for å leke. Det er mye å holde på med på sætra. I den vesle bekken er det en kvernkall. Skovlene er slåmaskin-knivblad som er slått fast i et rundt trestykke, på den andre enden er det et sagblad klippet til av en blikkplate. På det kan de sage tynne pinner. Det er lekedam med båter. De har hvert sitt fjøs med *benkyr* som må ut på beite. De har også to benker eller krakker som de bruker til kyr, mens et lite vaklevorent bord er okse. Disse dyra må også ut. Jeg spikret på noen tøyremser til hale, så det ble fram- og bakende på dyra.

Kjellertaket har et overbygg, og på en flat stein under det settes kinna. Fra kinna og bort til vasshjulet i bekken går en ledning av springvassrør med en innretning som drar kinna. Og fra vindskia på kjellertaket går en streng bort til demma for vasshjulet, så den kan åpnes og lukkes fra kjelleren.

I gamle dager ble hjulet brukt til å skremme bjørn. En hammer slo på en jernplate. Da det ikke var mer bjørn i Trollheimen, var

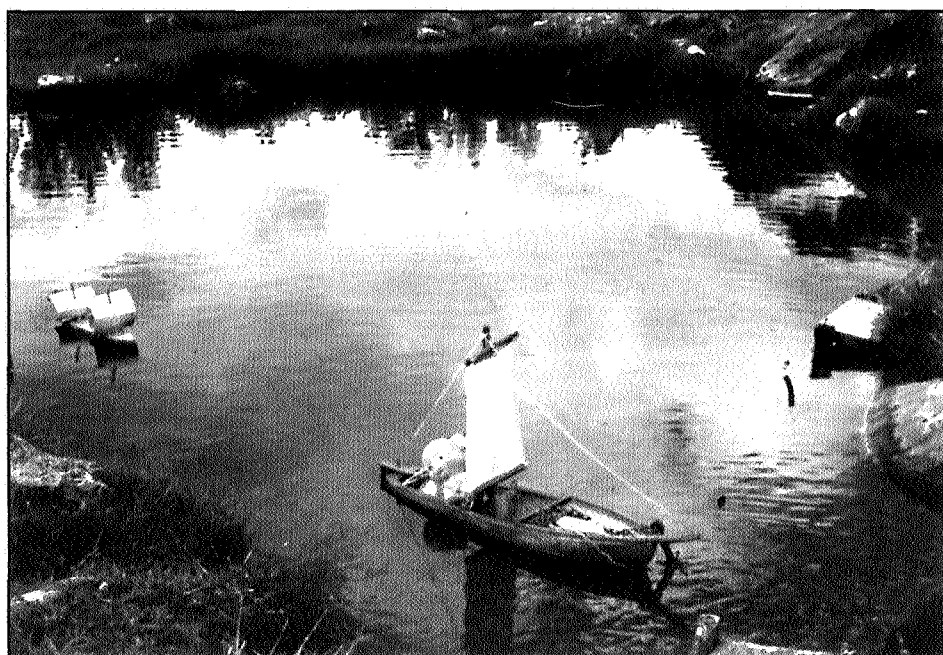
det et klokt hode som fant på å bruke hjulet til å dra kinna.

Jeg tømmer oppi tre daller med rømme og starter opp. Mens kinna går, vasker jeg separatoren. Skyller først av den i kaldt vann og vasker og skyller i varmt vann. Pipene og skålene henges ut på kjellerveggen under overbygget for å renne av og tørke. En må stoppe kinna en gang iblant for å stryke ned rømmen fra lokket og kantene med en slikkepott. Om en stund blir det en annen lyd, da er rømmen sprukket så det er små smørgruner i saupet (kjernemelka). Jeg tar noen omdreininger til for å samle smøret. Da blir det store klumper. Tar så ut en tapp nederst på kinna så det meste av saupet renner ut. Bråkebordet og bråkeren (et langt trestykke som henger fast til bordet etter den øvre enden) blir vætet i varmt og etterpå i kaldt vann. Smøret legges på bordet, og nå skal saupet knas ut med bråkeren. Bordet skråner litt, og i nedre kant er det to render som samler opp saupet mot midten, der det renner ned i en bømte på kjellergulvet.

Når en har fått ut saupet, skal smøret saltes og legges i en tredall (smørkopp). Først må en kle koppen med pergamentpapir som er vætet i varmt og kaldt vann. Smøret blir presset nedi. Når koppen er full, blir den tatt med heim og levert på meieriet. Til vaskinga er det godt å ha mye varmt vann i storgryta. Saupet blir tømt i stampen i fjøset. Dallene, kinna og bråkebordet blir satt ut til tørking og lufting.

Det er tid for middag. Kvelden før var vi ned i bekkosen og fisket. Strødde på fisken litt salt, og nå blir den kokt. Vi lager oss «båttå» av flatbrød, smør, fisk og poteter. Det er godt. Etter middagen tar vi det med ro til kveldsstellet. Jeg finner meg et håndarbeid, mens ungene leker seg. De tenner opp i lekestua og koker liksomssuppe på einebær og krekling. Eller de tar saks og kam og springer bort på vangen og leker frisør på stabbtuene. Mary har sin egen form for lek. Hun sitter ved vannkanten og vasker steiner med en fille. Når steinene blir våte, kommer fargene mer fram. De blir fine å se på.

Jeg må ut og gi grisen mat, men det er ingen gris der! Den har fått til en glipe på grinda og gått sin vei. Vi roper og leter rundt husa og på vangen, men ingen gris. Å begynne å lete i lia er umulig. Vi får bare håpe den kommer igjen av seg selv.

Her ligger båtene klar til bruk i dammen på sætra.
(Foto: Embret Aalbu.)

Kyrne kommer ned lia på vestsida av bekken. De gikk i vei på østsida, så da har de vært inni Rensbekkdalen. Enten har de vassa over bekken eller gått rundt tjønna. Bjøllekua stopper på brua og rauter, liksom den vil si: «Nå kommer vi!»

En etter én kommer de inn og går på båsene sine. Kalvene og ungdyra må hjelpes på plass. Den store tre år gamle oxen er også snill. Men en dag skremte den vettet av noen turister. En båt hadde lagt til nedenfor fjøset. Folket slo seg ned mellom bekkene og var der da kyrne kom. Da oxen fikk se byfolka, begynte den å grave og bure. Damene skrek og ble helt hysteriske, mens mannfolka prøvde å beholde roen. Jeg måtte ut og hente oxen. Da jeg snakket til den, roet den seg, og jeg tok den rundt halsen og leide den inn, mens byfolka sto og kopte.

Kalvene er trøtte og legger seg straks de har fått en bøtte surmelk. Kalven til Oddvar heter Odin. Straks den har lagt seg, setter Oddvar seg på den og koser med den. Kalven ligger rolig og jorter.

Mens jeg separerer, tar ungene hver sin kaffekopp og springer bort på veslevangen og kommer tilbake med koppene full av blåbær. Brødskive med smør og ost og blåbær med fløte på er god og sunn kveldsmat. Så slap-

per vi av med forskjellig til det blir sengetid. Lesing, spill og papirdukker. Ungene har en skoese full av dukker. Noen er klippet ut av blad og andre har de tegnet selv, både dukkene og en masse klær. De bruker fantasien og finner på ting selv.

Når vi står og pusser tennene til natten, kommer grisen tilbake og går gjennom grinda. Jeg skynder meg og lukker grinda og binder den igjen – litt ekstra. Grisen slafser i seg maten i brya og rusler inn i huset sitt. Den grynter fornøyd og tenker sikkert at «borte bra, men hjemme best».

Sola går ned bak Ytste Kammen, og vi går til ro. Er trøtte etter dagen, men i kveld vil ikke ungene sove. De prater, kniser og ler. Etter en stund står jeg opp og går for å se hva de driver med. Oddvar ligger på bordet og mater en mus på gulvet med flatbrøds smuler, mens jentene henger utover sengekanten og ser på. En må gripe artigheta der den finnes.

Jeg går og legger meg igjen, og etter en stund er vel musa mett og ungene trøtte. Det blir ro i bua. Bare klokka på veggen tikker og går, og søgen fra fossen oppe i lia virker søvndyssende.

En travel dag er over, og edderkoppene viste det: Dagen ble strålende.